
Beş Yıl Önce-Beş Yıl sonra; Dönemsel Değişime
Bir Üst Bakış:
**DAHA FAZLA DEMOKRASİ DAHA AZ
BÜROKRASİ SÜRECİ**

Kudret BÜLBÜL *

GİRİŞ

2000’li yıllarla birlikte, 11 Eylül’le gelen terör dalgası bütün dünyayı kuşatmış görünse de, Türkiye’de her şeye rağmen birey-devlet-toplum ilişkilerinin sadece bir güvenlik çemberinden geçirilerek kurgulandığı söylenemez. Özellikle gelişmiş Batı’lı ülkelerde sıradan insanların 2000’li yıllarla birlikte güncel yaşamlarının temel haklar ve özgürlükler açısından daha daraldığı söylenebilirse de Türkiye’de bu süreç tersine işliyor görünmektedir.

Küreselleşme ile gelişen bilgi-iletişim (bilişim) teknolojileri ve bilişimin paylaşılması ile Türkiye gibi daha önce görece içine kapanık ülkelerdeki güncel yaşam, fazlası ile süreçten etkilenmeye aday görünmektedir. Bu süreç öncesinde, görece kapalı toplumların temel karakteristiği olarak, birey-devlet-toplum ilişkilerinin başka ülkelerde nasıl kurulduğunun bilinmediği bir ortamda, o toplumun bireyleri bu ilişkilerin sade-

* Dr, Kırıkkale Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, Siyaset Bilimi ABD.

ce yaşadıkları ülkelerde olduğu gibi kurulduğunu düşünebilirler ve böylece benimseyebilirlerdi. Başka ülkelerde birey-devlet-toplum ilişkilerinin nasıl kurulduğunun daha iyi bilinmesi, bireylere yaşanan ortama daha eleştirel bakabilme, güncel ilişkilerin başka türlü de olabildiğini görebilme olanağı sağlamıştır.

Küreselleşme ile gelen bilişim teknolojileri ve artan bilişim paylaşımının Türkiye’de AB süreci ile örtüşmesi, Türkiye’de birey-devlet-toplum ilişkilerinin önceki dönemlerden farklı olarak ve yeniden düzenlenmesine bir çarpan etkisi niteliğinde hızlandırıcı bir etki yaratmıştır. Küreselleşme ve AB sürecinin örtüşmesi belki de 11 Eylül sonrasında dünyada gözlemlenen özgürlüklerin daraltılması sürecinin Türkiye’de farklı yaşanmasına yol açmıştır denebilir. Son beş yıldaki gelişmelerden hareketle demokratik ve bürokratik değişimler açısından geleceğe ilişkin perspektiflerin sunulduğu bu raporda 2000’li yıllar ve sonrası altı temel başlıkta irdelenebilir:

- I) Küreselleşme sürecinde birey-devlet-toplum ilişkilerinin yeniden kurulması
- II) AB süreci bağlamında uyum yasaları
- III) Yönetici elitler ve toplum: Ortak yaşam alanlarının genişletilmesi bağlamında vekil lojmanlarının kapatılması
- IV) Gündelik yaşamı zorlaştıran bazı bürokratik engellerin kaldırılması
- V) Yasal değişimlerin uygulamaya yansımaları ve yapılamayanlar
- VI) Geleceğe ilişkin perspektifler ve öneriler

I) KÜRESELLEŞME DİNAMİKLERİNİN ETKİSİ

Daha önceki dönemlerle birlikte son 5 yıllık döneme bakıldığında Türk siyasal yaşamındaki gelişmelerin nedenleri üç temel unsurla özetlenebilir: Küreselleşme, AB süreci ve yozlaşmış siyaset biçimlerini halkın tasfiye etmesi.

Küreselleşme süreçlerinin sadece Türkiye’de değil, benzer ülkelerde benzer sonuçlara yol açtığı söylenebilir. Girişte de kısmen değinildiği gibi, bilişim teknolojileri ve artan seyyaliyet ile gelen etkileşim süreçleri bireyleri yaşadıkları ülkelerdeki toplumsal, siyasal, bürokratik ve kültürel ilişkileri daha fazla sorgulamaya sürüklemiştir. Bu sorgulama sürecine olumlu yanıt veren ülkelerin, daha fazla özgürlük ve açılma ile kendi insanının yaşamını daha da kolaylaştırırken, olumsuz yanıt veren ülkelerin daha fazla çatışma ve istikrarsızlık içerisine girdikleri söylenebilir.

Küreselleşme süreçleri, sadece özgürlük ve insan hakları açısından değil daha önceden tanımlanmış kimlikler açısından da farklı tartışmalara ve çatışmalara neden olmuştur/olmaktadır. Bugün için ulusal kimlik, ulusal bilinç inşası ve kültürel kontrol eskisi kadar kolay görünmemektedir (Hist ve Thompson. 1998: 214; Doering, 1996: 3; Oxford Üniversitesi Küresel Yönetim Komisyonu, 1996: 30; Drucker.1993: 263). Soğuk savaş dönemi koşullarında biçimlenmiş birey-devlet ilişkilerinin, bireysel, yerel ve ulusal kimliklerin, küreselleşme sürecinde yeniden tanımlanması, bu kimliklerin 'öteki' kimliklerle ilişkisinin yeniden inşası tartışmalarını ve sürecini beraberinde getirmiştir. Ulusal kimliklerin dışında kalan ve önceden varlığı pek bilinmeyen ve görünmeyen etnik ve dinsel kimlikler toplumsal yaşamda daha görünür olmaya başlamıştır. Türkiye'den örnek vermek gerekirse, daha önce duymaya pek alışık olmadığımız Kürtçe ve Lazca şarkı ve türküler, İslami kesimin kendi geleneği içerisinde düzenlediği tesettür defileleri daha önce varlıkları pek hissedilmeyen farklı kimliklerin bu süreçte daha görünür hale gelmesi ile izah edilmektedir. TESEV'in son zamanlarda açıklanan bir araştırmasına göre(Çarkoğlu-Toprak, 2006) başörtüsü takanların son on yılda %10 azalmasına rağmen, toplumda başörtüsü takanların arttığı düşünülmesi benzer şekillerde başörtüsü takanların bu süreçte önceki konumlarından farklı olarak gündelik yaşama daha fazla katılmaları ve bu suretle daha görünür hale gelmeleri ile açıklanmaktadır. Keza Batılı ülkelerde olduğu gibi, bu süreçte, toplumun geleneksel yaşam biçimi ve tercihleri ile uyuşmayan ve bunlarla çatışan kadının toplumsal statüsü, eşcinsellik gibi durumların daha fazla tartışılır ve bu yolla daha görünür-bilinir hale geleceği beklenebilir. Bu bağlamda küreselleşme süreçlerine ilişkin dinamikler karşısında Türkiye'nin kendisine özgü koşullarının bulunduğunu söyleyebilmek fazla olası değildir. Tersine ilgili süreçlerden Türkiye de benzer şekillerde etkilenmekte ve bu nedenle benzer tartışmaları yaşamaktadır/yaşayacaktır.

II) AB SÜRECİ BAĞLAMINDA UYUM YASALARI

Yakın dönem Türk siyasal ve bürokratik yapısını en fazla değişime zorlayan zaman bakımından ikinci ama etkinlik düzeyi bakımından birinci nedenin AB süreci olduğu belirtilebilir. Türkiye'nin AB rüyası 1959'lara kadar geri götürülebilmeyle birlikte, bu sürecin en yoğun ivmesini Ak parti iktidarı döneminde kazandığı söylenebilir. Önceki dönemlerle kıyaslandığında AK Parti hükümeti döneminde yapılanların devasalığı yerli ve AB'li yetkililer tarafından da teslim edilmektedir. Türkiye'nin AB doğrultusunda attığı büyük adımlara paralel olarak AB

üyeliğinin ciddi bir olasılık potansiyeline girmesi, Türkiye'nin üyeliğine yönelik yoğun tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Türkiye'nin bu yolda attığı adımlar Türkiye'nin üyeliğini destekleyenlerin ve karşı çıkanların politikalarını belirginleştirmesine ve tarafların daha net olarak görülebilmesine yol açmıştır. Türkiye'deki AB karşıtlarının temel argümanlarına bakılırsa, Avrupa Sevr'i "hortlatmaya" çalışmakta ve "Türkiye elden gitmektedir". Kuşkusuz Avrupa'da Türkiye'ye ilişkin farklı emeller besleyenler, farklı amaçlar taşıyanlar bulunabilir. Bu anlamda nasıl ki Türkiye'de AB'ye yönelik bir farklı bakış açıları söz konusu ise, AB'de de Türkiye'ye yönelik farklı bakış açıları söz konusudur. Bununla birlikte 2000 sonrasında gerçekleştirilen anayasa değişikliklerine ve uyum yasalarına bakıldığında bu değişikliklerin hemen hemen tamamının Türk insanının, Türkiye'deki sivil toplumun, siyasal partilerin güncel yaşamını kolaylaştırmaya dönük olduğu söylenebilir. Son beş yıldaki bu değişimler şu şekilde özetlenebilir:

Anayasa Değişiklikleri: 1999 Helsinki Zirvesi'nde sonra Türkiye AB siyasi kriterlerine uyum amacıyla çok sayıda yasal değişimler gerçekleştirmiştir. Bu kapsamda ilk olarak 2001 yılında Anayasa değişiklikleri yapılmıştır. 3 Ekim 2001'de kabul edilen 4709 sayılı "Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun" ile 1982 Anayasasının Başlangıcı, 32 maddesi ve bir geçici maddesi değiştirilmiştir. Anayasa'nın 86. maddesine ilişkin değişiklik de 1/12/2001 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

22 Mayıs 2004 tarihinde yürürlüğe giren Anayasa değişikliği paketi ile de ölüm cezası, Anayasa'dan tamamen çıkarılarak, Anayasa'da ölüm cezasına atıf yapan bütün maddelerde değişiklik yapılmış ve "ölüm cezası" ibaresi maddelerden çıkarılmıştır.

Usulüne uygun olan yürürlüğe girmiş uluslararası antlaşmalar ile kanunların çatışması durumunda uluslararası antlaşmaların esas alınması kabul edilmiştir.

Genelkurmay Başkanlığı'nın YÖK'e temsilci verme yetkisi kaldırılmıştır.

Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kuruluşuna ilişkin 143. madde yürürlükten kaldırılmıştır.

Sayıştay ile ilgili maddede değişiklik yapılarak, "Silahlı kuvvetler elinde bulunan devlet mallarının TBMM adına denetlenmesi usulleri, milli savunma hizmetlerinin gerektirdiği gizlilik esasına uygun olarak kanunla düzenlenir" hükmü çıkarılmıştır.

1. Uyum Yasaları Paketi: Mini Demokrasi Paketi (Yürürlüğe giriş tarihi: 19 Şubat 2002) "Mini Demokrasi Paketi" adıyla anılan (ntvmsnbc, 2006)¹ ilk AB uyum paketi ile düşünce özgürlüğü konusunda önemli adımlar atıldı. TCK'nın 159 ve 312. maddeleri ile Terörle Mücadele Yasası'nın 7'nci ve 8'inci maddelerinde değişiklik yapıldı. Hapis cezası süreleri düşürüldü. DGM'lerde 15 güne kadar uzatılan gözaltı süresi 4 güne indirildi. Özel hayatın gizliliği, haberleşme ve konut dokunulmazlığına güvence getirildi.

Tasarımın Genel Kurul'daki görüşmeleri sırasında koalisyon ortakları, hükümetin kurulmasından bu yana ilk kez kendi hazırladıkları düzenleme konusunda görüş ayrılığına düştüler ve farklı yönde oy kullandılar.

DSP tarafından verilen TCK'nın 159 ve 312. maddeleriyle ilgili özgürlükleri genişletici önergeler, MHP'nin ret oyuna rağmen DSP, ANAP, DYP, AKP ve SP'nin oylarıyla kabul edildi.

2. Uyum Yasaları Paketi: Partilerin Kapatılmasının Zorlaştırılması (9 Nisan 2002)

Dernekler Yasası ile Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu değiştirildi. İşkence ve kötü muamele sebebiyle AİHM'nin kararlaştırdığı tazminatların bu suçları işleyen görevlilerce ödenmesi düzenlendi. Partilerin kapatılması zorlaştırıldı. Basın Kanunu'ndaki "yasaklanmış dil" kavramı kaldırıldı.

Siyasi Partiler Kanununun 103. maddesine aşağıdaki fıkra eklenmiştir:

"Bir siyasi parti, bu nitelikteki fiiller o partinin üyelerince yoğun bir şekilde işlendiği ve bu durum o partinin büyük kongre veya genel başkan veya merkez karar veya yönetim organları veya Türkiye Büyük Millet Meclisindeki grup genel kurulu veya grup yönetim kurulunca zımnen veya açıkça benimsendiği yahut bu fiiller doğrudan doğruya anılan parti organlarıncaya kararlılık içinde işlendiği takdirde, söz konusu fiillerin odağı haline gelmiş sayılır."

3. Uyum Yasaları Paketi: İdam Cezasının Kaldırılması (9 Ağustos 2002)

Üçüncü uyum paketi ile daha önce yapılan anayasa değişikliği çerçevesinde AİHS'in 6 no'lu Protokolüne uygun olarak, idam cezası Türk Hukuk

¹ AB sürecinde gerçekleştirilen anayasa değişiklikleri ve uyum yasalarına ilişkin özetleme yapılmış, TBMM web sayfasından, Belgenet.com'dan ve internet ortamında ulaşılabilen diğer sanal kaynaklardan faydalanılmıştır.

sisteminden savaş ve yakın savaş tehdidi halleri dışında kaldırılarak bu ceza müebbet ağır hapis cezasına çevrildi.

Azınlık vakıflarının taşınmaz mal edinmelerinin önündeki engeller kaldırıldı.

Radyo ve televizyonlarda Kürtçe yayın yapılmasına ilişkin düzenleme hayata geçirildi.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye aleyhine verdiği kararların yeniden yargılama sebebi sayılmasına ilişkin değişiklik yapıldı.

4. Uyum Yasaları Paketi: Derneklerin Faaliyet Alanlarının Genişletilmesi (11 Ocak 2003).

Dördüncü uyum paketi ile örgütlenme özgürlüğü geliştirilirken, derneklere yurt dışında şube açabilme, resmi olmayan yazışmalarında Türkçe dışında dil kullanabilme olanakları sağlandı.

Gözaltı koşullarının iyileştirilmesi ve işkenceyle mücadelede etkinlik kazandırılması amacıyla çeşitli kanunlarda değişiklikler yapıldı.

Cemaat vakıflarının mülk edinmesi de kolaylaştırıldı.

5. Uyum Yasaları Paketi: Yargılamanın Yeniden Yapılması (4 Şubat 2003)

Beşinci uyum paketi ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nce Avrupa İnsan Hakları sözleşmesi'nin ihlaline neden olduğunun saptanması durumunda yargılamanın yeniden yapılmasının önü açıldı.

Dernekler Kanunu'nda yer alan mülk edinme, gerekli izin prosedürü ve denetime ilişkin hükümlere uymama durumunda uygulanan hapis cezası, para cezasına çevrildi.

6. Uyum Yasaları Paketi: Farklı Dil ve Lehçelerde Yayın Yapılmasına İzin Verilmesi (19 Temmuz 2003)

Bu paket ile, Özel televizyonlarla birlikte TRT'nin de Türkçe dışında farklı dil ve lehçelerde yayın yapmasının önündeki yasal engeller kaldırıldı.

Terörle Mücadele Kanunu'nun 8'inci maddesi kaldırıldı.

Töre ve namus cinayetlerinde indirim öngören yasal düzenlemeler kaldırıldı.

7. Uyum Yasaları Paketi: MGK Kanunu'nda Değişiklik (7 Ağustos 2003)

Milli Güvenlik Kurulu'nun bir danışma organı niteliğiyle uyumlu hale getirilmesi doğrultusunda MGK kanununda değişiklikler yapıldı. MGK

Genel Sekreteri'nin görev ve yetkileri yeniden düzenlendi. MGK Genel sekreterinin sivil olmasının yolu açıldı. Genel sekreterin Başbakan'ın teklifi ve Cumhurbaşkanı'nun onayı ile atanması benimsendi. MGK'nın iki ayda bir toplanması kararlaştırıldı.

Askerî Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu'nda yapılan değişikliklerle Askerî Ceza Kanununun sivil şahıslara uygulanma alanı daraltıldı.

Bu paketle birlikte, işkence davalarına ilişkin işlemlerin "acele" ve "öncelikli" olarak görülmesi, davaların 30 günden daha uzun bir süre ertelenmemesi, davalara adli tatilde de devam edilmesi yolunda yasal değişiklikler yapıldı.

Farklı dil ve lehçelerin özel dersanelerde öğretilmesine ilişkin düzenlemeler tamamlandı.

8. Uyum Yasaları Paketi: 2004 Anayasa Değişikliklerine Uyum Paketi (21 Temmuz 2004)

Daha önce yapılan Anayasa değişikliklerine paralel olarak Yüksek Öğretim Kanununda yapılan değişikliklerle, Yükseköğretim Kurulu'na Genelkurmay Başkanlığı'nca bir üye seçilmesine ilişkin hüküm yürürlükten kaldırıldı.

Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunda yapılan değişikliklerle, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu üyeliğine MGK Genel Sekreterliği'nce aday gösterilmesine dair hüküm yürürlükten kaldırıldı.

Telsiz Kanununda yapılan değişikliklerle, MGK Genel Sekreteri Haberleşme Yüksek Kurulu üyeliğinden çıkarıldı.

9. Uyum Yasaları Paketi:

Dört önemli ayaktan oluşan 9. uyum paketi Dış İşleri Bakanı Abdullah Gül tarafından 12 Nisan 2006'da açıklanmasına rağmen halihazırda tamamıyla yasalaşmış değildir. Bazı maddeleri TBMM olağanüstü toplantıya çağrılarak kabul edilen 9. uyum paketi şu tasarıardan oluşmaktadır: kamu denetçiliği kurumu tasarısı, Sayıştay kanununda değişiklik yapılmasına dair kanun tasarısı, özel öğretimler kanununda değişiklik yapılmasına dair kanun tasarısı, vakıflar kanunu, iskan kanunu tasarısı, idari usul kanun tasarısı, idari yargı usulü tasarısı, siyasi etik komisyon kurulmasına dair tasarısı, siyasi partilerin finansmanına dair kanun tasarısı, askeri mahkemelerin kuruluşu ve yargılama usulü kanununda değişiklik ve yapılması öngörülen idari düzenlemeler (İKV, 2006).

Bu uyum paketleri dışında, Dernekler Kanunu, Bilgi Edinme Hakkı Kanunu², Ceza ve Güvenlik Tedbirleri İnfazı Kanunu, Türk Ceza Kanunu, Ceza Muhakemesi Kanunu gibi kanunlarda da değişiklikler yapıldı.

Görüldüğü gibi, AB sürecinde anayasal değişimler ve uyum paketleri ile gerçekleştirilen değişimler daha çok ülkemiz insanının gündelik yaşamını daha çok özgürleştirmeye, ona daha fazla hak ve özgürlükler tanımaya yönelik değişimlerdir. Bu değişimlerin iktidar ve muhalefet partileri ile gerçekleştirilebilmesi bir başarı iken, hoş olmayan tarafı uzunca denebilecek bir cumhuriyet tarihi dönemimizde bu değişimleri kendiliğimizden gerçekleştiremememizdir.

III) YÖNETİCİ ELİTLER VE TOPLUM: ORTAK YAŞAM ALANLARININ GENİŞLETİLMESİ BAĞLAMINDA VEKİLOJMANLARININ KALDIRILMASI

Türkiye'deki çoğulculuğun ve farklılığın önündeki temel engellerden birisinin askeri, yargısal, bürokratik ve akademisyenler boyutu ile yönetici seçkinlerin toplumsal yaşamdan kopuk yaşamaları olduğu söylenebilir. Bu çerçevede Türkiye'nin sivil, askeri, yargısal ve akademik elitlerinin üniter bir yapı içerisinde yani kampus, lojman, kışla gibi yerleşkelerde bir tür "gettolaşma" içerisinde yaşadıkları söylenebilir. Oturdukları mekanlar, alışveriş merkezleri, diyalog içerisinde oldukları insanlar, komşuluk ilişkileri ile yönetici elitler toplumdan tamamen soyutlanmaktadır. Toplumsal değerlerden, toplumun neşesinden ve hüznünden soyutlanmış bir yönetici seçkinler sınıfı doğal olarak toplumsal çoğulculuğa ve farklılığa da yeterince hoşgörü ile bakamamaktadır.

İçerisinde yaşanan toplumdan soyutlanmış olarak yaşamının doğal sonuçları sadece topluma yabancılaşma ile sınırlı kalmamaktadır. Toplumsal değişim, dönüşüm ve farklılaşma süreçleri bir süre sonra yönetici elitler tarafından anlamaya yönelik değil, korkulmaya, reddedilmeye yönelik bir değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. İlerleyen dönemlerde toplumsal değişime yönelik talepler bir tehdit algılamasına dönüşebilmektedir. Toplumun farklı kesimlerinde fazlaca bir sorun olarak ortaya çıkmayan laiklik-anti-laiklik, kamusal alan gibi konuların yönetici elitler katında bir rejim sorununa dönüşebilmesinin psikolojik kökenleri,

² Bilgi edinme kanunu hakkında kapsamlı bir değerlendirme ve kanunun yetersiz uygulandığı için bkz: Şengül, 2005. Yaşamış ise toplumdan yeterince istek ve baskı gelmese yasanın uygulanamayacağına dikkat çekmektedir (Yaşamış, 2004).

başka etkenlerle birlikte, kısmen, yönetici elitlerin kendi sınırları içerisinde yaşamalarında bulunabilir.

Son cumhuriyet hükümetinin, milletvekilleri lojmanlarının boşaltılmasına yönelik kararının bu sıkıntıları aşmaya yönelik oldukça önemli bir adım olduğu söylenebilir. Bununla birlikte bu adımın sadece vekillerle sınırlı kalması oldukça yetersizdir. Kaldı ki, milletvekillerinin, gerek içerisinden geldikleri toplumsal taban ve gerekse meslekleri gereği olarak seçmenleri ile fazlası ile diyalog içerisinde olmalarından dolayı toplumdan kopuk yaşadıklarını söyleyebilmek diğer yönetici elitlerle kıyaslandığında daha zordur. Bu nedenle makam tazminatına benzer şekilde kira tazminatı ihdas edilerek ve bu tazminat yeterince yüksek tutularak, yönetici elitlerin toplumun farklı kesimleri ile daha bir diyalog içerisinde yaşamalarını teşvik edici; yönetici elitler ile toplumun daha fazla bir arada bulunabilmesine olanak sağlayan ortak yaşam alanlarının genişletilmesine yönelik politikalar geliştirilmelidir.

IV) GÜNDELİK YAŞAMI ZORLAŞTIRAN BAZI BÜROKRATİK ENGELLERİN KALDIRILMASI

Kamu Yönetimi Reformu: Geçen beş yıllık süre içerisinde Türkiye bürokrasisini yeniden düzenlemeye yönelik atılmak istenen en köklü adımın "Kamu Yönetimi Reformu" olduğu söylenebilir. Bu reform paketi 'Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun' başlığı ile 15 Temmuz 2004'de kabul edilmesine rağmen Cumhurbaşkanınca veto edilerek meclise geri gönderilmiştir. Meclis tarafından yeniden değiştirilerek ya da değiştirilmeden Cumhurbaşkanına henüz gönderilmeyen bu tasarinın geleceğinin şimdilik belirsiz olduğu söylenebilir.

Tasarının gerekçesinde "Kamu yönetiminde yaşanan sorunların ve krizlerin temelinde yatan en önemli nedenlerin başında ülkemizin çağın koşullarına ve halkımızın taleplerine yeterince cevap veremeyen yönetim anlayışı ve yapısı gelmektedir" denilerek bu sorunların temelindeki mevcut yönetim anlayışı şu şekilde özetlenmektedir:

- Gelecek Yönelimli Değil Geçmiş Yönelimli,
- Amaç Yönelimli Değil Sorun Çözme Yönelimli,
- Teşhis Yönelimli Değil Çözüm Yönelimli,
- Tek Taraflı ve Kapalı bir Yaklaşım,
- Ödüllendirme Yerine Cezalandırma Yönelimli.

Buna karşılık tasarının gerekçesinde ilgili tasarının temel aldığı bu yeni yönetim anlayışı ve uygulaması şu şekilde ifade edilmektedir.

- Daha katılımcı,
- Daha saydam ve
- İnsan hak ve özgürlüklerine saygılı,
- Adil,
- Etkili ve verimli,
- Süratli,
- Kaliteli

Bir kamu hizmetinin amaçlandığı belirtilmektedir.

Bu tasarı ile Büyükşehir belediyesi, belediye ve il özel idaresi kanunlarının yenilenmesi de hedeflenmektedir.

Kamu yönetiminin yeniden yapılandırılmasına yönelik oldukça kapsamlı, kimileri için "paradigmatik" (Sobacı, 2006) bir tasarı doğal olarak pek çok olumlu ve olumsuz eleştiriye de beraberinde getirmiştir. Yapılan değerlendirmelere bakıldığında Türkiye'de kamu hizmetlerinin verilmiş biçiminden hemen hemen herkes şikayetçi görünmektedir. Tasarının getirdiği pek çok olumlu düzenlemeye karşılık (Tortop, 2004; Turhan, 2004) tasarıya iki temel düzeyde karşı çıkış gözlenmektedir. İlki böylesine köklü değişimler öngören bir tasarının oldukça kısa bir süre içerisinde gerçekleştirilmek istenmesi, tasarı ile öngörülen merkez ile yerel yönetimler arasındaki yetki dağılımının yeterince açık olmadığı (Polatoğlu, 2003) yerel yönetimler üzerindeki denetimin zayıf kaldığı gibi tasarının daha çok özüne ilişkin değil, uygulamasına ya da yetersizliklerine ilişkin eleştiriler. İkincisi ise tasarı ile yerel yönetimlerin bir tür anonim şirkete dönüştürüldüğü, hizmetlerin özelleştirilmesi ile vatandaşın 'müşteri' pozisyonuna düşürüldüğü, ulus-devletin zayıflatılarak küresel sermaye karşısında yerel yönetimlerin etkisiz bırakıldığı (Güler, 2004) gibi tasarının daha çok özüne yönelik eleştiriler.

Kuşkusuz bu Tasarı zamanı, yetersizlikleri, kısa bir sürede oldukça köklü değişimler gerçekleştirilmek istenmesi vb gibi noktalarda eleştirilebilir ve eleştirilmelidir. Osmanlı Devleti'nden günümüze kadar pek çok kez kamu yönetimi reformu tasarısı yapılmış ve hemen hemen hepsi âkim kalmıştır. Dolayısı ile bugüne kadar birikmiş sorunları çözme amacındaki bir tasarının eksik olmaması ve her yönüyle yeterli olması düşünülemez. Bununla birlikte bütün gelişmeleri küresel sermayenin bir uzantısı olarak gören, buna karşılık hiçbir paylaşma ya da işbirliği olmadan sadece direnmeyi hedefleyen ve üstelik bunu amaçlarken de kendi

insanına, yerel yönetimlere hiç güvenmeyen bir yaklaşımın nasıl hayata geçirileceği ve ne tür sorunlara yol açacağı oldukça kuşkuludur. Yetkilerin ulus-ötesi ve yerel organlarla paylaşılmasına karşı inanılmaz bir direnç, güvensizlik ve korku psikolojisi içerisindeki bu yaklaşım mevcut sorunların nasıl aşılabileceğine dair somut ve uygulanabilir adımlar önermemektedir.

Hastanelerin Birleştirilmesi: Ülkemizde insanlarımızın karşılaştığı en temel sorunlardan birisinin belki de en temelinin sağlık sorunları ve bu sorunları çözmek için gittiği sağlık kurumları olduğu söylenebilir. SSK, EMEKLİ SANDIĞI ve BAĞ-KUR olarak örgütlenmiş sigorta kurumlarına paralel olarak örgütlenen birbirlerinden kopuk ve bağımsız hastanelerle çözülmek istenen sağlık sorunları tam bir tıkanmaya dönüşmüştü. Sosyal güvenlik kurumlarının tek çatı altında toplanması çalışmalarına paralel olarak devlet ve SSK hastanelerinin tek çatı altında toplanması ve sevk zincirinin göreceli olarak azaltılması sağlık sorunlarının bir ölçüde daha rahat çözülebilmesi adına olumlu girişimlerdir. Bununla birlikte uygulamada karşılaşılan sorunların çözülmesi ve sevk zincirinin daha da basitleştirilmesine yönelik atılması gereken oldukça fazla adımın olduğu belirtilmelidir.

Ülkemizde kamu hizmetlerinin daha basit ve kolay yerine getirilebilmesi adına atılan onca adıma rağmen, daha gidilmesi gereken oldukça uzun bir yol bulunduğu söylenebilir. Bireylerin kamuya ilişkin sorunlarını çözmek için gittikleri yerel ya da merkezi hemen hemen bütün kurumlarda, kamunun kendisi tarafından çözülmesi ve gerçekleştirilmesi gereken çoğu işlemlerin bireylerce gerçekleştirilmesi istenmektedir. Kamu'nun kendi iç işleyişi olan ve bu nedenle kendisinin çözmesi gereken ilgili imza, mühür vb işlemlerin takibinin bireyler tarafından yapılması gerekmektedir. Batılı ülkelerle kıyaslandığında ülkemizde insanlarımızın eğitim, sağlık, maliye gibi kamuya ait hizmetleri oldukça zor ve oldukça uzun bir dönemde aldıkları düşünüldüğünde ülke insanımızın yaşam kalitesini yükseltmek, zaman ve maliyet kayıplarını önlemek için daha aşılması gereken oldukça fazla bürokratik engellerin varlığı rahatlıkla gözlemlenebilir.

V) YASAL DEĞİŞİMLERİN UYGULAMALARA YANSIMASI VE YAPILAMAYANLAR

2000'li yıllar sonrasında Türkiye'de gerçekleştirilen değişimlerin uygulamaya yansımaları bakımından bazı sıkıntıların olduğu söylenebilir. Gerçekleştirilen hızlı yasal değişim ve dönüşümleri bürokrasinin ya-

kalamada yetersiz kaldığı gözlenmektedir. Daha çok alt düzeydeki memurların değişimleri anlamaya ve uygulamaya yönelik isteksiz tavırları, geleneksel "bugün git yarın gel", "bize daha henüz yazı gelmedi" gibi tavırları uygulamaların önündeki engeller olarak görülmektedir. Alt düzeydeki bürokrasinin tembelliğinden kaynaklanan sıkıntılar güçlü bir eğitim ve denetim süreci ile aşılabılır ve zamanla ortadan kaldırılabilir.

Bununla birlikte asıl sorun yapılamayan değişimlerden ya da üst düzey bürokrasinin yapılan değişimlere direncinden kaynaklanmaktadır. Türkiye'de olağan dönemlerde köklü siyasal ve bürokratik değişimler gerçekleştirebilmek nerede ise imkansız gibidir. Ülkemizin nasıl yönetileceği, birey-devlet-toplum ilişkilerinin nasıl belirleneceği sorularının yanıtları olan 1921, 1924, 1961 ve 1982 anayasalarına baktığımızda hepsi ya olağanüstü dönemlerin ya da darbe dönemlerinin eserleridir. Uzunca denebilecek sivil iktidarlar döneminde sivil bir anayasa yapılamamış, hemen hemen her kesimden yoğun eleştiriler almasına rağmen 1982 Anayasası, tek başına ya da koalisyonlarla anayasayı değiştirebilecek güçleri olmasına rağmen, oldukça farklı iktidar dönemlerinde yeniden yazılamamıştır.

Kamu Yönetiminde köklü değişimler öngören Barker Raporu, Mehtap Projesi, Kaya Projesi gibi projelerde AK Parti dönemindeki Kamu Yönetimi Reformu gibi uygulamaya geçirilememiştir.

Geçen beş yıllık döneme bakıldığında da farklı bir değerlendirme yapabilmek oldukça zor görünmektedir. Dolayısı ile Amaçlanan köklü değişimler genellikle gerçekleştirilememiş, gerçekleştirilebilen değişimlerde ise AB süreci gibi "yandan çarklı bir siyasetin" büyük etkisi bulunmaktadır.

Bu bağlamda sorunun geçen 5 yıllık süreç ya da AK Parti iktidarı ile sınırlı olmadığı söylenebilir. Bu nedenle askeri, sivil, yargısal ve YÖK bürokrasisinin bir dönemle ve belirli iktidarlara sınırlı olmayan direncini sadece eleştirmenin ötesinde anlamaya yönelik ciddi analizler yapılmalıdır. Acaba 80 yılı aşkın bir cumhuriyet tarihimiz boyunca neden sivil bir anayasa ya da kamu hizmetlerini daha iyi sağlamaya yönelik köklü bir kamu yönetimi reformu gerçekleştirememekteyiz?

Bu sorunun kuşkusuz farklı yanıtları bulunabilir. Ama ülkemizdeki sivil, askeri ve yargısal bürokrasinin bu sonuçtaki katkısı herhalde yadsınamaz. Bürokratik direnç psikolojisi olarak adlandırılabilir askeri, sivil ve yargısal bürokrasinin kısaca yönetici elitlerin değişime direnen bu tavırlarını anlamak için 300 yıl kadar gerilere gitmek gerekmektedir.

tedir. 1700'lerden beri Balkanlarda, Ortadoğu'da sürekli çekilmek zorunda kalan Osmanlı ve Cumhuriyet elitleri doğal olarak dışa yönelik her türlü gelişmeyi bir tehdit bir korku psikolojisi içerisinde değerlendirmişlerdir. 300 yıllık geri çekilme tarihine baktığımızda bu durumun tek iki istisnasını Hatay'ın tekrar ülke topraklarına katılması ve Kıbrıs çıkarması oluşturmaktadır.

Daha çok Osmanlı devleti dönemindeki Balkanlardan Ortadoğu'ya sürekli çekilmelerle güçlenen dış tehdit algısı Cumhuriyet döneminde iç tehdit algısı ile örtüşmüştür. Cumhuriyetin ilk yıllarında, daha çok tepeden inmeci ve merkezîyetçi modernleşme süreçlerine gösterilen tepkiler Cumhuriyet elitlerinde iç tehdit psikolojisinin de gelişmesine yol açmıştır. Bu korku psikolojisinin ya da tehdit algılamalarının gündelik yaşamdaki söylem düzeyindeki yansımaları ise şu şekilde özetlenebilir:

"Bütün dünya bize karşı"

"Türkün Türkten başka dostu yoktur".

"Tanrı bizi kötü bir coğrafyada yaratmış"³.

"Etrafımız düşmanlarla dolu".

"Yeniden Servi hortlatmak istiyorlar".

Kuşkusuz bu iç ve dış tehdit algılamaları kendi dönemlerinde anlamlı nedenlere dayanabilir. İlgili dönemlerde bu tehdit algılamasını haklı çıkaran çok önemli gelişmelerden bahsedilebilir ve bu algı o dönemler hatta daha sonraki belirli dönemler için oldukça anlaşılabilir. Ama bu tehdit algılamalarını kendi dönemlerinden kopararak çağlar üstü bir zemine taşımak ülkenin geleceğini sürekli ipotek altına almakta, atacağı yerel, ulusal ve küresel bütün adımları etkilemektedir. Ülkemizin modernleşmesini tamamlayamamasında, iç barışını sağlayamamasında, uluslararası ilişkilerde kendisine güven duymayarak daha bağımsız bir politika geliştirememesinde, her değişime kuşku ile yaklaşması ve statükoya sarılmasında bu psikolojinin kuşkusuz olumsuz etkileri bulunmaktadır. Bu psikolojinin ve güvensizlik duygusunun doğal sonucu ise siyaset alanının gittikçe daraltılması ya da daraltılması isteğidir.

Oysa dünyada herhalde çok az ülke vardır ya da hiçbir ülke yoktur ki, ülkemizin geçtiği süreçlere benzer süreçlerden geçmesin, dönem dönem bölünme, parçalanma tehdidi ile karşılaşmasın ya da bir işgale uğramasın. Bu durumun gelişmişlik gelişmemişlikle de çok fazla ilgisi ol-

³ "Tanrı bizi kötü bir coğrafyada yaratmış" ifadesi komşu ülkelerimiz, İran, Irak, Suriye, Bulgaristan ve Yunanistan için kullanılmaktadır. Oysa Türkiye'nin kara sınırları ülke sınırlarının sadece ¼'ünü oluşturmaktadır. ¾'ü deniz sınırlarıdır. Tanrı eğer bizi dört tarafı da kara sınırlarından oluşan bir coğrafyada yaratsaydı bu korku psikolojisi ile bilmiyorum durumumuz nasıl olurdu?

mayabilir. Dünyanın en gelişmiş ülkelerinden Kanada'nın Quebec eyaletinin ayrılmak istemesi, İspanya'nın Bask bölgesi, İngiltere'nin Kuzey İrlanda sorunu, iki dünya savaşı boyunca birbirleri ile savaşmış, bugün AB'nin iki merkezi ülkesi olan Fransa-Almanya çatışması vb bu durumların somut örnekleridir. Ama bu ülkelerde iç ve dış tehdit algısı ülkemizdeki kadar yoğun ve merkezi olarak hissedilmemektedir.

Her değişim karşısında tehdit algılamasının, Osmanlı dönemindeki "şeriat elden gidiyor" korkusunun, Cumhuriyet döneminde "rejim elden gidiyor" korkusuna dönüşmesinin nedenleri, başka gerekçelerle birlikte, Türkiye'de yönetici elitlerin toplumdan kopuk olarak yaşamaları ve Cumhuriyetin herkes tarafından benimsenen ortak bir ülküsünün bir "kıızıl elmasının" olmaması ile de izah edilebilir. Bu nedenle askeri, sivil, yargısal, bürokratik yönetici elitlerin toplumun farklı kesimleri ile birlikte ortak yaşam alanlarının geliştirilmesi adına vekil lojmanlarının kapatılması oldukça önemli bir adımdır. Bu adım diğer yönetici elitlere yönelik olarak ve başkaca ortak yaşama alanlarını geliştirerek genişletilmelidir.

Özetle belirli dönemleri ve belirli iktidarları aşan bürokratik direnç psikolojisi sadece suçlanarak, ya da dışlanarak aşılamaz. Bu psikolojinin belirli dönemler için haklı görünen temelleri analiz edilerek anlaşılmaya çalışılmalıdır. Ortak yaşam alanlarını genişleterek tarafların birbirlerini daha iyi anlamasına ve birbirlerine yönelik korku psikolojilerini aşmalarına yönelik politikalar geliştirilmelidir. Aksi takdirde yönetici elitlerin topluma ve dış dünyaya yönelik yoğun tehdit algılamalarını sadece yasal değişimler ve sınırlamalar ile aşmaya çalışmanın her zaman çözüm olmadığını yasadışı darbeler ve darbe girişimleri, ülkemize ağır bedeller ödeterek göstermiş durumdadır.

VI) GELECEĞE İLİŞKİN PERSPEKTİFLER VE ÖNERİLER

Davranış kalıpları, alışkanlıklar, önyargılar, refleksler kuşkusuz birden değişmezler. Onyıllarca bir sürede oluşmuş bu alışkanlıkların ve davranış biçimlerinin birden değişmesini beklemek doğru da değildir. Bireylerin yaşam kalitelerini yükseltmek amacıyla yapılan yasal değişimlerin anlamlı bir pratiğe dönüşmesi ve güncel yaşamda daha görünür olması için, daha fazla demokrasi ve daha az bürokrasi süreci olarak adlandırılacak son beş yıldaki değişim vizyonunun siyasal iktidarlara sınırlı olmaması gerekmektedir. Önümüzdeki döneme baktığımızda değişim vizyonunun devam etmesi için üç temel koşulun oldukça önemli olduğu söylenebilir.

1) Siyasal İstikrar: Siyasal istikrar ile söylenmek istenenin Türkiye koşullarında bir partinin tek başına siyasal iktidarı ve toplumsal ve siyasal farklılıklara saygılı yönetimi olduğu söylenebilir. Batılı siyasal demokrasilerde çok partili koalisyonların başarı ile uygulandığı, koalisyon yönetimlerinin ilgili ülkedeki istikrarı tehdit edici bir unsur olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte Türkiye'deki koalisyon dönemlerine bakıldığında bu dönemlerin çoğunlukla ülkenin ekonomik gelişimine yeterince hizmet etmediği, koalisyon dönemlerinde siyasal istikrarın yeterince sağlanamadığı, küçük parti çıkarları doğrultusunda makro politikaların genellikle ihmal edilebildiği ve ülkenin en temel sorunlarından kadrolaşmaların bu dönemlerde daha da artarak gerekli-gereksiz işçi-memur alımlarına dönüştüğü gözlenmektedir. Bu nedenle ülkemizdeki siyasal yaşamın ve siyasal kültürün maalesef çok partili koalisyon dönemlerini ülke istikrarını ve gelişimini olumsuz biçimde etkilemeden yürütebilecek bir siyasal olgunluğa henüz erişemediğini belirtmek gerekir.

Siyasal istikrar kuşkusuz önemlidir. Siyasal istikrar gerekli ama yetersiz bir koşuldur.

2) İçine kapanık değil, dünya ile barışık politikalar izlenmelidir. Önceki bölümlerde sürekli bir tehdit algısı ve düşman psikolojisi tutumunun Osmanlı'dan günümüze yönetici elitlerimizin davranışlarını oldukça etkileyen bir durum olduğuna değinilmişti. Komşu ülkelerle çatışmacı, dış dünyaya kapalı politikalar bu psikolojinin daha da artmasına yol açacaktır. Ayrıca ülkenin içine kapanması, bütün enerjisini, birikimini iç politika tartışmaları ile tüketmesine neden olabilir. Burada bir kez daha AB sürecinin önemi ortaya çıkmaktadır. Yakın tarihimiz dış dünyaya daha açık politikalar izlendiğinde daha demokratik ve çoğulcu yönetimlere kavuştuğumuz ve daha özgür bir topluma doğru ilerlediğimize işaret etmektedir. Çok partili siyasal yaşama geçmemizde dış dünyanın etkisi ve AB sürecinde attığımız olumlu adımlar düşünüldüğünde bu durum dana iyi kavranabilir. Günümüz Türkiye'si açısından da değişimin temel ivmesi olarak AB süreci devam etmelidir.

AB süreci durursa, sıklıkla tekrar edilen bir söylem (özellikle Başbakan'ın dile getirdiği), "Kopenhagen kriterlerini Ankara kriterleri, Maastricht kriterlerini de İstanbul kriterleri yapar yolumuza devam ederiz" biçimindedir. Bu ifadeler söylemde güzel görünmekle birlikte, yakın tarihimiz, önceki paragraflarda da işaret edildiği gibi köklü siyasal değişimleri durup dururken gerçekleştirmediğimiz ya da gerçekleştirmediğimizi göstermektedir. Bu nedenle AB süreci sadece AB üyesi olmak için

değil, belki de daha da fazla olarak ülkedeki demokratik değişimleri gerçekleştirebilmek, bürokratik engelleri aşabilmek açısından önemlidir.

3) Sivil toplum siyasal karar alma süreçlerine daha fazla dahil edilmelidir. Bu anlamda siyasal, ekonomik, toplumsal ve bürokratik karar alma süreçleri olabildiğince sivil toplum örgütlerinin katılımı ile gerçekleştirilmelidir. Bu durum Türkiye’de bürokratik seçkinlerin topluma yeterince saygılı olmayan davranış biçimlerinin uzun dönemde değişebilmesi açısından da önemlidir. Toplumun makro siyasal karar alma süreçlerine dahil edilmesi zaman zaman ülke gündemini tıkayan sorunların daha kolay aşılmasına da katkı sağlayacaktır. Örneğin 1980 öncesinde bir türlü seçilemediği için 80 darbesinin nedenleri arasında sayılan ve bugün de kimi çevrelerce bir rejim sorunu haline dönüştürülmek istenen cumhurbaşkanının nasıl seçileceğine ilişkin ülkeyi geren tartışmaların aşılmasına yönelik olarak seçimin halk tarafından yapılması üzerinde ciddi bir biçimde düşünülmelidir. Bu politikalar geliştirilirken sadece kısa dönemli stratejik değerlendirmeler yapılmamalıdır.

Türkiye’de önümüzdeki yıllarda bu koşulları sağlayıcı ve devam ettirici bir siyasal süreç yaşanırca ülkemizde ilerleyen dönemlerde vatandaşına daha saygılı, birey-devlet ilişkilerinin daha evrensel kurallar ölçeğinde belirlendiği bir sürecin yaşanacağı söylenebilir. Aksi takdirde daha içine kapalı, dünyadan kopuk, bütün dünyayı bize düşman gören politikalar geliştiren ve bu dışlayıcı psikolojiyi uluslararası düşmanlardan sonra ülke insanına da yönelterek bizden olanlar-olmayanlar ayırır⁴ ile ülke insanını da bölen ve daha sonra yine aynı mantıkla ve aynı sürecin devamı olarak bizden olanları da “daha fazla bizden olanlar” ve daha az bizden olanlar” olarak ayıran bir iç ve dış tehdit algısı bütün güncel/toplumsal/siyasal/kültürel yaşamımızı sarmaya aday görünmektedir.

Ama her ne olursa olsun, bütün olumsuzluklarına rağmen küreselleşme ile gelen çok yönlü dinamikler karşısında dünyanın bir etkileşim süreci içerisinde olduğu bir dönemde Türkiye’deki gelişmeler tersine çevrilebilir gibi görünmemektedir. Ama tersine çevirme çabaları ülkeye zaman kaybettirecektir.

⁴ İngiliz düşünür Stuart Hall Falkland Savaşı sırasında İngiltere’de sürekli “bizden biri misin?” diye sorulduğunu ve “bizden olmayanların” sayısının gün geçtikçe arttığını, sonunda “biz”in kim olduğu da çok net olmadığından bunun üretilmesi için ideolojik faaliyetlere girişildiğini belirtir (Hall, 1998: 46-47).

KAYNAKÇA

- Çarkoğlu Ali, Toprak Binnaz, 2006, **Değişen Türkiye’de Din, Toplum Ve Siyaset**, İstanbul, TESEV Yayınları
- Doering, Detmar, 1996, “Yeni Politik Kavramlar Olarak Küreselleşme ve Yerelleşme”, **Liberal Düşünce**, Sayı 3
- Drucker Peter F., 1993b, **Yeni Gerçekler**, Çev: Birtane Karanakçı, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Güler Birgül Ayman, 2004, (Panelist), “**Kamu Yönetimi Reformu**”, Panel, (18 Mart 2004), Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını.
- Hall, Stuart, 1998, “Yerel ve Küresel: Küreselleşme ve Etniklik”. **Kültür, Küreselleşme ve Dünya-Sistemi** içinde. Der.: Anthony D. King. Çev: Gülcan Seçkin, Ümit Hüsrev Yolsal. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları
- Hirst, Paul ve Thampson Graham, 1998, **Küreselleşme Sorgulanıyor**, Çev: Çağla Erdem ve Elif Yücel, Ankara: Dost Kitabevi.
- <http://www.belgenet.com/yasa/k4744.html>, (Erişim tarihi: Aralık 2006)
- <http://www.ikv.org.tr/pdfs/adaliksureci3.pdf> (Erişim tarihi: Aralık 2006)
- http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=14602
- İKV, 2006, <http://www.ikv.org.tr/kronoloji2.php?ID=1464> (Erişim tarihi: Aralık 2006)
- ntvmsnbc, 2006, “Türkiye’nin AB Yolundaki Ödevi”,
<http://www.ntvmsnbc.com/news/288364.asp> (Erişim tarihi: Aralık 2006)
- Oxford Üniversitesi Küresel Yönetim Komisyonu, 1996, **Küresel Komşuluk**, Çev: Belkis Çorakçı Dişbudak, Ankara: Türkiye Çevre Vakfı Yayınları.
- Polatoğlu Aykut, 2003, “Türk Kamu Yönetim Sisteminin Yeniden örgütlenmesi Üzerine Düşünceler”, **Amme İdaresi Dergisi**, 36/4.
- Sobacı, Mehmet Zahid, 2006, “Kamu Yönetimi Reformlarının ‘Yeni Kamu İşletmeciliği’ Perspektifinden Bir Değerlendirilmesi”, **Akademik Araştırmalar Dergisi**, Yıl 7, sayı: 28
- Şengül Ramazan, 2005, “Bilgi Edinme Kanunu Türk Kamu Yönetimini ‘Candan Eve’ Dönüştürür mü?”, **AÜ. SBF Dergisi**, 60(3)
- Tortop Nuri, 2004, (Panelist), “**Kamu Yönetimi Reformu**”, Panel, (18 Mart 2004), Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını.
- Turhan, Mehmet, 2004, (Panelist), “**Kamu Yönetimi Reformu**”, Panel, (18 Mart 2004), Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını.
- Yaşamış, Firuz Demir, 2004, “Anayasa Hukuku ve İnsan Hakları Açısından Bilgi Edinme Hakkı”, **Türk İdare Dergisi**, Sayı 444.